

6. Латыгин Ю.Н., Лаптева Е.Е., Сокольских Е.В. Стратегическая эффективность. – М.: МЭСИ, 2003. – 460 с.

УДК 658.011.12(075.8)

Черномазюк А.Г.
старший викладач

Хмельницького національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

© Черномазюк А.Г.

У статті розкриті можливі підходи до оцінки ресурсного потенціалу промислового підприємства. Описано послідовність та етапи процесу оцінки ресурсного потенціалу підприємства. Проаналізована можливість використання окремих методів, критеріїв та показників для оцінки ресурсного потенціалу промислового підприємства.

There are possible approaches of industrial enterprise estimation resource potential. In the article a sequence and stages resource potential estimation process of enterprise is described. There is a analyze of possibility of the using separate methods, criteria and indexes for industrial enterprise resource potential estimation.

Постановка проблеми. Проблема оцінки ресурсного потенціалу підприємства є досить актуальною, оскільки для розробки прогнозів, складання планів, прийняття ефективних управлінських рішень необхідно мати об'єктивну інформацію про можливості підприємства.

Постає питання про вибір інструментарію оцінки ресурсного потенціалу підприємства, який дозволяє оперативно визначати внутрішні можливості й слабкості окремої господарської одиниці, виявляти скриті резерви з метою підвищення ефективності її діяльності.

Науковий інтерес до проблеми оцінки ресурсного потенціалу промислового підприємства змушує звернутися до аналізу накопиченого теоретичного матеріалу. В кінці ХХ ст. вийшло багато публікацій, присвячених різним аспектам поняття «потенціал». У більшості робіт відмічається важливість вивчення проблем оцінки потенціалу і вказується на існування значних розбіжностей у визначенні самого поняття потенціала, його сутності, складу й співвідношення з іншими категоріями.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми управління ресурсами й потенціалом підприємства досліджували такі зарубіжні вчені-економісти: І.Ансофф, Т.Йеннер, П.Друкер, М.Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоурі та ін. Питання оцінки ефективності використання окремих видів ресурсів, формування стратегічного, економічного та виробничого потенціалів підприємства розглядали В.І.Авдеєнко, В.М.Гальперін, В.Г.Герасимчук,

І.О.Джаїн, Ю.Ю.Донець, Ю.А.Дорошенко, І.А.Ігнетьєва, Н.С.Краснокутська, Є.В.Лапін, Б.П.Плішевський, Є.В.Попов, І.М.Репіна, О.С.Федонін та ін.

Аналіз публікацій з проблеми оцінки потенціалу підприємства дозволив виявити слабку її розробку на рівні окремої галузі, і особливо окремо взятого підприємства. Переважаюча більшість публікацій з теорії потенціалів присвячена такому оціночному показнику як економічний потенціал підприємства.

Метою статті є дослідження змісту процесу оцінки ресурсного потенціалу промислового підприємства, аналітичний огляд окремих підходів, методів та показників оцінки ресурсного потенціалу підприємства.

Розв'язання проблеми оцінки ресурсного потенціалу підприємства полягає у дослідженні загальних закономірностей і теоретичному обґрунтуванні оцінки, визначенні чинників, що впливають на оцінку цього потенціалу і є необхідними для прийняття відповідних управлінських рішень щодо підвищення ефективності його використання.

Виклад основного матеріалу. Ресурсний потенціал як частина економічного потенціалу підприємства створює можливості для реалізації системи цілей промислового підприємства у виробничій, фінансово-економічній, інвестиційній, маркетинговій та інших сферах діяльності. У зв'язку із цим, вважається, що основною метою управління ресурсним потенціалом підприємства є таке формування його розмірів і складу, які б з найменшими затратами забезпечили досягнення поставлених цілей розвитку підприємства. Задачею управління ресурсами виступає ефективний розподіл їх обмеженої кількості для досягнення поставленої мети.

У зв'язку із обмеженістю ресурсів, будь-яка господарська діяльність передбачає постійну роботу з оцінки, співставлення, вибору найбільш прийнятних варіантів залучення й використання ресурсів. На всіх етапах процесу управління ресурсним потенціалом підприємства виникає необхідність оцінки його стану й можливостей, відповідності поставленим цілям, реальної вартості, ефективності використання. Достовірність й адекватність оцінки підвищує рівень обґрунтованості управлінських рішень, що приймаються.

Оцінка – це результат визначення та аналізу якісних і кількісних характеристик об'єкта [4, с.66; 9, с.79]. Оцінка – це висновок, заключення про явище чи об'єкт, які досліджуються, на основі визначеного критерію. Її об'єктивність залежить від того, наскільки глибоко вивчена сутність досліджуваного об'єкта, взаємозв'язок частин і цілого. Оцінка – це аналітична процедура, в процесі якої здійснюється перехід від кількісних характеристик до якісних висновків [6; 8].

Ресурсний потенціал підприємства визначений нами як можливості сукупності наявних у підприємства ресурсів, які визначаються їх кількістю, якісними параметрами, складом, співвідношенням і відповідністю з цілями, які прагне досягти підприємство на тому чи іншому етапі розвитку. Розглядаючи ресурсний потенціал як єдину систему, ми виділяємо у його складі окремі елементи, які представлені у вигляді запасів на вході підприємства і пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємства. Складна структура ресурсного

потенціалу, а також коло задач, які потрібно вирішити, і управлінських рішень, які потрібно прийняти, визначають методичні напрями до його оцінки.

Для оцінки потенціалу підприємства потрібна всеосяжна система показників, причому в основу конструювання такої системи повинна бути покладена структурна модель, що враховує не тільки фактичну динаміку, але й теоретичні передумови.

Оцінка вартості потенціалу підприємства являє собою упорядкований, цілеспрямований процес визначення у грошовому виразі вартості об'єкта з урахуванням потенційного та реального доходу, який має місце в певний проміжок часу в умовах конкретного ринку [4, с. 66].

Для визначення величини ресурсного потенціалу підприємства може використовуватися показник, або система показників. Показник є формою кількісного вираження економічної категорії (у нашому випадку ресурсного потенціалу підприємства), процесу або явища [5; 6]. Всі показники можуть бути поділені на натуральні і вартісні, абсолютні і відносні, кількісні і якісні.

Використання натуральних показників є досить складним, оскільки елементи ресурсного потенціалу значно відрізняються один від одного за формою і змістом. У зв'язку із цим, відрізняються і натуральні одиниці, які їх характеризують. Тому, більшість дослідників вважає, що найбільш універсальним вимірювачем елементів економічного потенціалу підприємства є вартісні одиниці [9, с.83]. У цьому випадку визначення величини ресурсного потенціалу підприємства буде пов'язане з оцінкою його вартості і вартості складових його елементів.

Нагадаємо, що вартість – це втілена й уречевлена у товарі праця товаровиробників [3]. Менш точно вартість можна визначити як грошовий еквівалент, який покупець готовий обміняти на якийсь предмет або об'єкт. Останнього визначення вартості дотримуються, зокрема, О.С.Федонін й І.М.Репіна. Вони ж вважають, що оцінка вартості потенціалу підприємства – це впорядкований, цілеспрямований процес визначення в грошовому виразі вартості об'єкта з урахуванням потенційного і реального доходу, який має місце в певний проміжок часу в умовах конкретного ринку [9, с. 83].

Слід зазначити, що визначення величини ресурсного потенціалу підприємства за допомогою оцінки вартості його складових елементів також має недоліки, оскільки визначити вартість основних виробничих фондів і оборотних фондів достатньо легко, а дати вартісну оцінку трудових ресурсів можна тільки непрямим способом з певною мірою умовності, оскільки для живої праці визначальне значення мають його якісні характеристики. Кількість праці або рівень її складності визначаються знаннями, практичними навиками й іншими людськими особливостями, такими, як швидкість реакції, організованість, здатність виконувати складні операції, що прямо не піддається вимірюванню. На сьогоднішній день розроблені і апробовані методи вартісної оцінки основних виробничих фондів, запасів товарно-матеріальних цінностей, інвестиційних ресурсів.

Складнощі, що виникають при вартісній оцінці ресурсного потенціалу підприємства є причиною того, що деякі дослідники пропонують оцінювати його величину за допомогою відносних показників.

Розглянемо існуючі підходи, які можна застосувати для оцінки ресурсного потенціалу підприємства. Слід зазначити, що з даного питання серед дослідників немає єдиної думки. Основні підходи до оцінки ресурсного потенціалу окремого підприємства можна розділити на три загальні групи (залежно від їх базового критерію):

- ресурсні (витратні) – визначення величини ресурсного потенціалу підприємства за сумою витрат на його створення і використання;
- порівняльні (ринкові) – визначення ресурсного потенціалу підприємства на базі порівняння з аналогами, тобто з даними підприємств таких же масштабів, сфери діяльності, спеціалізації;
- цільові (результатні) – визначення величини ресурсного потенціалу підприємства по величині чистого потоку результатів від його використання.

У загальному вигляді процес оцінки ресурсного потенціалу підприємства можна подати як певну послідовність виконання основних етапів (рисунок 1) [5; 6; 8; 9].

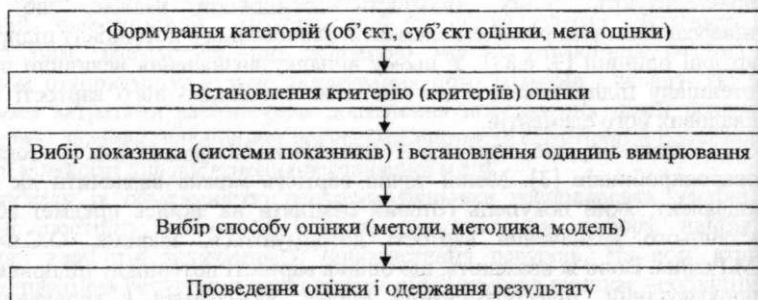

Рис. 1 – Послідовність етапів процесу оцінки ресурсного потенціалу підприємства

В процесі оцінки ресурсного потенціалу промислового підприємства об'єктами оцінки є відповідність його розміру і складу визначеним цілям розвитку і здатність їх реалізувати, витрати на його формування і реальна вартість сукупності ресурсів, альтернативні можливості їх використання. Суб'єктами оцінки виступають як внутрішні користувачі: власники, вище керівництво, менеджери різних рівнів, які приймають рішення щодо його формування та реалізації, так і зовнішні користувачі: інвестори, кредитор, постачальники ресурсів, яких цікавлять реальні можливості підприємства нарощувати обсяги діяльності.

Різноманітність видів самих ресурсів, напрямів управління ресурсним потенціалом визначає множину цілей і задач його оцінки. Так, у процесі створення підприємства оцінюються альтернативні варіанти використання

ресурсів. У процесі функціонування підприємства виникає необхідність в оцінці стану, розвитку, ефективності використання ресурсного потенціалу. Так як ресурсний потенціал значною мірою включає все майно підприємства і його можливості залежать від оптимальності співвідношення різноманітних складових елементів, то важливим етапом оцінки є оцінка його реальної ринкової вартості. Можливі й інші напрями оцінки.

Критерій – це основна виділена ознака, за допомогою якої встановлюється достовірність наших знань про будь-що. Критерій відображає корінну сутність явища, що вивчається, принциповий підхід до його вимірювання [5; 8]. Критерій, через систему показників, дозволяє цілі дослідження і вивчення явища чи процесу узгодити із засобами їх досягнення. Він характеризує міру досягнення поставлених цілей і задач.

Прийняття рішення щодо оцінки ресурсного потенціалу підприємства також повинно базуватися на певних критеріях, які впливають із механізму його формування і цілей дослідження. Такі критерії, на нашу думку, необхідно поділити на дві групи:

- 1) адекватність розміру і складу ресурсного потенціалу цілям розвитку підприємства, яка може бути виражена його достатністю і надійністю, а також стійкістю і гнучкістю;
- 2) ефективність функціонування ресурсного потенціалу промислового підприємства.

Величина ресурсного потенціалу промислового підприємства, його рух (відтік і поповнення ресурсів) повинні відповідати потребам підприємства при веденні ним поточної господарської діяльності, тобто відповідати критерію достатності. Надлишок чи нестача окремих видів ресурсів однаково неприйнятні при формуванні ресурсного потенціалу промислового підприємства, так як є фактором втрати стійкості і може призвести до банкрутства. Під стійкістю підприємства розуміють його здатність досягати і підтримувати стан рівноваги [8], тобто оптимізувати вхідні й вихідні потоки ресурсів і засобів у процесі виробничої діяльності. Стійкість підприємства визначається також його здатністю швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Стосовно ресурсного потенціалу це вимагає своєчасної реакції, гнучкості промислового підприємства до змін кон'юнктури товарних ринків і ринків факторів виробництва.

Найважливішою вимогою ефективності управління ресурсним потенціалом є економічне обґрунтування планування поточної потреби в окремих видах ресурсів, які повинні базуватися на стратегічних нормативах. Порівняння фактичної наявності ресурсів із плановою потребою і стратегічними нормативами дозволяє визначити їх нестачу чи надлишок.

Забезпечення потреби підприємства у ресурсах означає, що у достатній мірі, у потрібному місці й у потрібний час є ресурси, які мають визначені якісні характеристики. Але це не означає, що скритий у них потенціал буде реалізований відповідно до очікувань підприємства. У зв'язку із цим і виникає наступний критерій процесу оцінки – це ефективність формування й використання ресурсного потенціалу.

Оцінка результатів господарської діяльності повинна включати не тільки констатацію досягнення поставлених цілей, а й міру досягнення мети з точки зору оптимальності реалізованих рішень. Це означає, що необхідно при наявності обмежених ресурсів і засобів забезпечити оптимальне досягнення поставлених цілей. Такий основний принцип (критерій), називається принципом ефективності (раціональності) або економічності, і лежить в основі всіх раціональних дій, як в рамках підприємства, так і за його межами. Реалізацією даного принципу виступає успіх – результат господарської діяльності, який кількісно можна представити затратами і прибутком [8].

Економічна ефективність характеризує зв'язок між кількістю ресурсів, які використовує підприємство, і кількістю продукції, яку воно виготовляє, тобто охоплює проблему (цикл) «затрати – випуск». Однак, як відмічає Пітер Друкер: «Ні результати, ні ресурси не існують всередині самого бізнесу. Вони існують за його межами [2, с.13]». Іншими словами, результативність діяльності підприємства визначається тим, що «робляться потрібні, правильні речі», а ефективність є наслідком того, що «правильно створюються ці самі речі» [7, с.48]. У зв'язку із цим, цікавою є думка Мескона М.Х., Альберта М., Хедоурі Ф., які розрізняють ефективність зовнішню, яку можна виміряти через досягнення цілей організації, і внутрішню, яку можна виміряти мірою використання ресурсів і оптимізацією процесів всередині організації. Далі вони відмічають, що коли першу складову ефективності важко визначити (складно оцінити, що робляться саме «правильні речі»), то другу складову можна виміряти і виразити кількісно, «... тому що можна визначити вартісну оцінку її входів і виходів» (у широкому розумінні: ресурсів, що споживаються, і продукції, що випускається). Відносне вираження внутрішньої ефективності дані автори визначають як продуктивність [7, с. 49].

Таким чином, ефективність як критерій оцінки управління ресурсним потенціалом промислового підприємства може бути визначена як ситуація, при якій визначена комбінація ресурсів забезпечує оптимальний варіант досягнення поставлених цілей на даному етапі розвитку підприємства.

Критерій, чи група критеріїв кількісно виражаються в конкретних показниках. Показники відіграють роль інструментів, які дозволяють отримати відображення об'єкта, явища в обраній системі вимірювання.

У науковій літературі, яка присвячена питанням формування і реалізації ресурсного потенціалу підприємства, зазвичай недостатньо розроблена процедура вимірювання його величини і рівня ефективності використання. Висловлюються думки щодо підходів до оцінки ресурсного потенціалу підприємства, зокрема, за допомогою одного загального (інтегрального, глобального) показника, чи за допомогою системи показників. Окремі науковці дотримуються думки, що потенціал підприємства може оцінюватися поєднанням часткових показників із загальним (зведенням часткових показників до загального). Такі вчені, як Б.П.Плішевський, Г.М.Сорокін, О.С.Федонін, І.М.Рєпіна вважають, що потенціал підприємства потрібно оцінювати за допомогою системи показників, причому зведення вживаних показників до загального не обов'язкове. На їх думку, загальний синтетичний

показник оцінки потенціалу підприємства не може охопити або, точніше, врахувати всі сторони даного поняття.

Так, О.С. Федонін відзначає, що «...незалежно від волі і бажання дослідника зведення вживаних показників у синтетичні, інтегральні й інші за використання якісно різнірідних або різноспрямованих показників може призвести (або призводить) до суперечності чи несумісності окремих елементів такого показника» [9, с. 81]. Для оцінки потенціалу підприємства, на його думку, необхідна всеосяжна система показників, причому в основу конструювання такої системи повинна бути покладена структурна модель, яка враховує не тільки фактичну динаміку, а й теоретичні передумови. Структурна модель системи показників концептуально повинна враховувати такі вимоги до її формування [9, с. 82]:

1. загальнотеоретичну інтерпретацію, взаємозв'язок і цілеспрямованість як окремих показників, так і всієї системи в цілому;
2. забезпечення порівнянності, єдиної спрямованості показників, їх груп, всієї системи;
3. забезпечення наявності в системі показників, які виступають як основні регулюючі параметри, опорні категорії;
4. можливість регулювання значень величин показників залежно від рівня використання ресурсів, які витрачаються, і ефективності результату;
5. можливість одержання прогнозу про спрямованість динаміки показників.

При проведенні оцінки істотне значення має обраний метод як спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [2].

Методи оцінки ресурсного потенціалу підприємства – це способи, прийоми, які використовуються в процесі оцінки потенціалу підприємства і направлені на отримання конкретного результату. Основними методами оцінки ресурсного потенціалу підприємства і його складових елементів є експертний, бальний методи, рейтинговий порівняльний аналіз, метод аналогій, факторний аналіз, методи моделювання, економіко-математичні методи.

Використання того або іншого методу залежить від вибраного підходу до оцінки, цілей оцінки, вигляду і повноти початкової інформації, специфіки оцінюваного елемента ресурсного потенціалу підприємства й інших чинників.

Результат оцінки виражається у конкретних висновках про стан ресурсного потенціалу підприємства, міри його реалізації і відповідності цілям, перспективам подальшого розвитку. Якщо оцінкою займаються зовнішні контрагенти, то на її основі приймаються рішення про характер майбутніх взаємозв'язків із підприємством. Саме ж підприємство за результатами оцінки розробляє конкретні заходи, які забезпечать позитивні зміни в оптимізації розміру та складу ресурсного потенціалу підприємства, виходячи із конкретних цілей розвитку підприємства.

Дорошенко Ю.А. пропонує величину сумарного потенціалу підприємства вимірювати сумою його локальних потенціалів [1]. Проте зведення різноякісних показників, що характеризують окремі складові потенціалу і

виконують різну роль, потребує визначення коефіцієнтів значимості кожного з них у загальній оцінці за допомогою шкали рангів. Відмінність, а інколи незіставленість оцінок за наявністю окремих видів ресурсів не може дати об'єктивної оцінки, робить її досить приблизною, а інколи й викривленою. До того ж, формування результатів господарської діяльності підприємств здійснюється сукупним впливом можливостей комплексу ресурсів потенціалу. Якщо підприємство має збалансований потенціал, що є основою успіху його діяльності, то за рахунок сукупного впливу локальних потенціалів створюється ефект синергізму, який значно перевищує сумарні можливості складових потенціалу і збільшує можливості виробничої системи. При дисгармонії потенціалу, коли його складові розвинуті по-різному, або який-небудь із локальних потенціалів має «хворобливий стан», то навпаки, створюється ефект «падаючого доміно» і сумарні можливості потенціалу визначаються оцінкою його найслабшого елемента. При цьому потенціал підприємства потребує негайних перетворень для покращання збалансованості його складових як необхідність упередження небезпечних процесів і зменшення негативного впливу.

Висновки і перспективи подальших розробок. На нашу думку, що сформувалася у процесі дослідження, оцінка потенціалу підприємства має комплексний характер і визначається системою показників. Алгоритм визначення включає: розрахунок оцінки локальних потенціалів підприємства; оцінку можливостей розвитку окремих елементів потенціалу; оцінку коефіцієнтів значимості (ваги) складових потенціалу за шкалою рангів; системне встановлення кількісних і якісних зв'язків між окремими елементами потенціалу, рівень його розвитку й на основі цього своєчасне обґрунтування та реалізацію управлінських рішень щодо ефективності функціонування підприємства; аналітичне узагальнення індивідуальних оцінок перспектив розвитку потенціалу підприємства; інтегрування у визначену систему нового узагальнюючого показника.

Таким чином, оцінка потенціалу сприяє визначенню «вузьких місць» у виробничій системі, їх усуненню, цілеспрямованому управлінню процесом реалізації можливостей підприємства, створенню передумов для нових можливостей і перетворення їх у реальну дійсність.

Перспективним напрямом дослідження виглядає пошук оптимальних методів оцінки ресурсного потенціалу промислового підприємства.

1. Дорошенко Ю.А. *Экономический потенциал территории*. – СПб.: Химия, 1997. – 237 с.

2. Друкер П. *Эффективное управление: Экономические задачи и оптимальные решения* /Пер. с англ. М. Котельниковой. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 288 с.

3. *Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т.1* /Відп. ред. С.В.Мочерний. – К.: Академія, 2000. – 864 с.

4. Іванов В.Б. *Потенціал підприємства: Науково-метод. посіб.* /В.Б.Іванов, О.М.Кохась, С.М.Хмелевський. – К.: Кондор, 2009. – 300 с.

5. Коупленд Т. *Стоимость компаний: оценка и управление: Пер. с англ. – 2-е изд. /Т.Коупленд, Т.Колер, Дж.Мурин. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2000. – 346 с.*

6. Латин Е.В. *Оценка экономического потенциала предприятия. Монография. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. – 360 с.*

7. Мескон М.Х. *Основы менеджмента /М.Х.Мескон, М.Альберт, Ф.Хедоури; Общ. ред. и вступ. ст. Л.И.Евченко; Пер. с англ. М.А.Майорова и др. – М.: Дело, 2000. – 704с.*

8. *Оценка бизнеса: Учебник /Под ред. А.Г.Грязновой, М.А.Федотовой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 512 с.*

9. Федонін О.С. *Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник /О.С.Федонін, І.М.Рєпіна, О.І.Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.*

УДК 658.14.011.1:338.45 (477)

Шеремета О.В.

асистент

Хмельницького національного університету

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ ВИТРАТ НА ОСНОВІ ЇХ ПОДІЛУ ЗА ЕКОНОМІЧНИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ

© Шеремета О.В.

В статті проаналізовано основні підходи вітчизняних фахівців до побудови бюджетної системи підприємства, а саме бюджетів витрат. Запропоновано використовувати поділ витрат за економічними елементами для формування переліку бюджетів витрат операційної діяльності, зазначено переваги такого підходу. Сформовано деталізований бюджет операційної діяльності, який дає можливість узгоджувати показники бюджету з фінансовою звітністю та окремими калькуляційними статтями на рівні підприємства.

The article is devoted to consideration and analysis of the main approaches of the Ukrainian scholars to the development of the budgeting system of an enterprise, precisely, the cost budgets. In order to formulate the list of the costs budgets of the operation activity, the author recommends the division of costs on the base of the economic elements and underlines the advantages of this approach. The paper includes the detailed budget of the operation activity which makes feasible the synchronization of the budget measures with the financial reports and the particular calculation items at an enterprise.

Постановка проблеми Посилений інтерес до бюджетування у науковій літературі та практиці вітчизняних підприємств пов'язаний з прагненням підвищити ефективність діяльності суб'єктів господарювання. Одним із шляхів досягнення цієї мети є зниження витрат підприємства за рахунок кращого поєднання, розподілу та використання ресурсів організації.